

Värdeepistemologi

Föreläsning 8

Epistemologi: allmänt

- Medan *semantik* handlar om *språket* och *ontologi* handlar om *verkligheten* så handlar *epistemologi* om kunskap
- ”Vad innebär det att veta ngt?”, ”Hur kan vi nå kunskap?”, ”Vad (och hur mycket) kan man veta?”
- Dessa är epistemologiska frågeställningar

Vad är kunskap?

- Klassisk uppfattning: Kunskap = *sann*, *rättfärdigad*, *tro*

En person *vet* (dvs. har kunskap om) att p *omm*

1. personen tror att p (dvs. hon har *troföreställningen* att p)
2. det är sant att p, och
3. personen har goda skäl att tro p

Exempel:

p = det regnar

En person vet (har kunskap om) att det regnar *omm*:

1. hon tror att det regnar (dvs. hon har *troföreställningen* att det regnar),
2. det är sant att det regnar, och
3. hon har goda skäl att tro att det regnar

Värdeepistemologi

- Värdeepistemologi är den kunskaps-teoretiska delen av värdeteorin
- Här ställer vi oss epistemologiska frågor som rör *normer*, *värden* och *värderingar*
- T.ex. ”Kan man ha kunskap i värdefrågor?”, ”Hur är sådan kunskap isf möjlig?”, ”Vad innebär det att ha *goda skäl* för en värdering?”, ”Finns det *bevis* i etiken?”

Skepticism & kognitivism

Bergström skiljer först mellan:

1. Värdeskepticism: uppfattningen att man inte kan ha kunskap i värdefrågor och
2. (Epistemologisk) kognitivism: uppfattningen att man kan ha kunskap i värdefrågor. (OBS! INTE DET SAMMA SOM SEMANTISK KOGNITIVISM)

- Observera att enligt definitionen av kunskap så måste P vara sant för att man skall kunna veta att P
- Per definition så kan man alltså aldrig *veta* något som inte är *sant*
- Det innebär att för att man skall kunna ha kunskap i värdefrågor så måste det finnas *sanning* i sådana frågor

- Om det inte finns några sanna värdeomdömen så följer det att man inte kan ha kunskap i värdefrågor
- Detta kan också uttryckas så att om det inte finns några värdefakta/egenskaper så finns det ingenting att ha kunskap om i värdefrågor
- *Nihilism* på det ontologiska planet leder därför till skepticism på det epistemologiska planet (men det kan även finnas andra anledningar till skepticism)

- Men kanske kan det vara så att man kan ha *goda skäl* för värderingar även om de inte kan vara *sanna*?
- Isf skulle kanske även en nihilist kunna gå med på att man kan ha *goda skäl* för värdeåsikter? (Även om man aldrig kan ha *kunskap* i värdefrågor)
- Men det beror såklart på vad det *innebär* att ha "goda skäl" för en värdering

Bergström skiljer mellan *två olika tolkningar* av att ha goda skäl:

Att ha goda skäl för en åsikt

1. = att det är *rationellt* att ha denna åsikt
2. = att ha ett *bevis* för åsikten

I den första tolkningen så kan man kanske ha ett gott skäl att ha en viss åsikt (dvs. det kan vara *rationellt*) även om den inte kan vara sann. Men inte i den andra tolkningen.

- Att ha ett *bevis* för någonting är detsamma som att ha ett bevis för att det är *sant*. Alltså, för att man skall kunna ha ett bevis för P så måste P kunna vara sant
- Om värdeåsikter inte *kan* vara sanna så kan det därför inte gärna finnas några bevis i värdefrågor
- Om nihilismen är korrekt så kan det därför inte finnas några *bevis* på värdeområdet

- Men däremot behöver det kanske inte vara så att det man har ett bevis för *faktiskt är sant*. Förutom i de fall då vi har att göra med *konklusiva* el. *slutgiltiga* bevis—dvs. bevis som *garanterar sanning*
- Att ha ett bevis för P = att ha ett *bra argument* för P
- Och så länge det inte handlar om *konklusiva* argument så kan det väl finnas bra argument *både för och emot* P

- Rachels förstår goda skäl i termer av bevis (som i sin tur förstås i termer av bra argument)
- Han menar vidare att varje tillfredställande teori om etik måste kunna förklara hur skäl kan ge stöd åt moraliska omdömen
- Dvs. att varje tillfredställande sådan teori måste vara förenlig med att det finns bevis inom etiken

- Det är på denna grund som Rachels förkastar det han kallar *etisk subjektivism*
- Om värdeåsikter inte grundar sig på någonting annat än känslor och inställningar så kan man inte ge *goda skäl* eller bevis för värdeåsikter
- Anledning: man kan inte ge skäl för el. bevisa en ren attityd el. inställning

- Om någon säger ”Jag gillar kaffe” eller ”Kaffe, mmm!” så behöver hon inte ge något *skäl* för sin attityd. Man kan inte *bevisa* att en inställning är sann eller korrekt
- På så sätt finns det en viktig skillnad mellan värdeåsikter och personlig smak som subjektivistiska teorier inte kan fånga
- Men hur skulle ett bevis *i etiken kunna se ut?*

Premiss 1: Att tala osanning skadar människor

Premiss 2: Det är fel att skada människor

Slutsats: Det är fel att tala osanning

Premiss 1: Att tala osanning innebär att man sviker människors förtroende

Premiss 2: Man bör inte svika människors förtroende

Slutsats: Man bör inte tala osanning

Premiss 1: Att folk talar sanning är nödvändigt för att samhället ska kunna existera

Premiss 2: Samhällets fortlevnad är någonting bra

Slutsats: Det är dåligt om folk talar osanning

- Bergström räknar med två *huvudteorier* om vad det innebär att ha goda skäl för en åsikt (dvs. att åsikten är ”välgrundad”):

1. Enligt fundamentismen finns det vissa ”fundamentala” uppfattningar som utgör grunden för all övrig kunskap
2. Enligt koherentismen är en persons uppfattning välgrundad i den mån den är *koherent*, dvs. ”hänger väl ihop” med personens övriga uppfattningar

Enligt fundamentismen är det så att en viss uppfattning P är välgrundad (dvs. det finns goda skäl att tro P) *om*

1. P är *fundamental*, eller
2. P kan *härledas* ur fundamentala uppfattningar

Fundamental uppfattning: En uppfattning som är *berättigad i sig själv* och som man *inte behöver ha något ytterligare skäl för*

Kandidater: *logiska och matematiska sanningar*

- ” $1 + 1 = 2$ ”
- Motsägelselagen: P och icke-P kan inte vara sanna samtidigt.
Ex: ”Tavlan är rektangulär” och ”Tavlan är inte rektangulär” kan inte vara sanna samtidigt

- Dessa saker kan vi inse enbart med förnuftet

- **Rationalistiska fundamentister** anser att *alla fundamentala* åsikter är av detta slag. Dvs. åsikter vars sanning vi kan inse enbart med förnuftet

- Dessa åsikter är *oberoende av sinnesintryck* – de beror alltså *inte på att man har observerat något*

- Eftersom man kan inse dem enbart med förnuftet så är de något som (i princip) *alla förnuftiga, rationella, varelser kan inse*

- Men finns det några värdeåsikter av detta slag?

- Vissa moralfilosofer har tänkt sig att det finns vissa *generella moraliska principer som kan inses enbart med förnuftet* (på samma vis som vi kan inse matematiska och logiska principer)

- Och som därför (i princip) alla rationella varelser kan inse

Kandidater:

- Kants ”kategoriska imperativ”: ”Man bör handla endast enligt de ’maximer’ som man kan vilja ’upphöjda till allmän lag’” (dvs. de principer som man kan vilja att alla följer under alla omständigheter)
- Henry Sidgwick: ”Man bör inte föredra något mindre gott nu framför något större gott senare” och ”Man bör inte föredra något mindre gott för sig själv framför något större gott för någon annan”
- Rachels ”minimiuppfattning” (?)

Argument mot rationalism (i värdefrågor):

1. Om man hade kunnat inse moraliska principer med enbart förnuftet så skulle alla rationella varelser varit *överens* om dessa principer
2. Men det verkar finnas mycket *oenighet* om moraliska principer bland rationella personer
3. Därför är det inte rimligt att tro att vi kan inse sådana principer med enbart förnuftet

- Ett alternativ till rationalistisk fundamentism är empiristisk fundamentism

- Även denna teori säger alltså att det finns *fundamentala* åsikter (åsikter som är välgrundade i sig själva och som man inte behöver ha ytterligare skäl för)

- Men (till skillnad från rationalisterna) så kan man inte inse dessa fundamentala åsikter via förnuftet utan de är observationer av fakta

- För att empirismen skall funka på värdeområdet så måste det finnas några fakta att observera på detta område. Det förutsätter alltså att det finns värdefakta
- Men beroende på huruvida värdefakta anses bestå i naturliga fakta (som naturalister anser) eller i icke-naturliga fakta (som objektivistiska realister anser) så har vi att göra med två helt olika typer av empirism

1. "Genuin" empirism: Vi kan observera värdefakta med våra vanliga fem sinnen. Detta tycks förutsätta den naturalistiska tanken att värdefakta består i naturliga fakta
2. "Intuitionism": Observationer av värdefakta kräver en speciell kunskapsförmåga, ett "sjätte sinne" – "intuition". Denna krävs för att vi skall kunna observera dessa speciella, icke-naturliga värdefakta (dvs. fakta som inte går att reducera till några naturliga fakta)

Argument mot intuitionism: den "mystifierar" värdefrågor

1. Om "värdeobservationer" görs med en särskilt slags kunskapsförmåga, ett "sjätte sinne"; "intuition", så måste vi anta att vi faktiskt har ett sådant särskilt sinne. Ett perceptionsorgan med vilket vi kan observera värdefakta
2. Detta är mystiskt och det är orimligt att anta att vi skulle ha en sådan förmåga

- Vad är det egentligen för skillnad mellan att inse något enbart med förnuftet (rationalism) och att observera det med hjälp av "intuition" (intuitionism)?
1. Att inse något enbart med förnuftet är inte samma sak som att observera ett värdefaktum
 2. Detta hänger samman med att observationer gäller partikulära värdefakta (t.ex. "den där handlingen är fel"), medan förnuftsinsikter gäller generella principer (t.ex. "det är alltid fel att döda")

- Bergström påpekar att en fundamentalist skulle kunna vara både rationalist och empirist samtidigt och hävda att det finns "fundamentala" åsikter av båda sorterna
- Dvs. både generella värdeprinciper som vi kan inse enbart med förnuftet och partikulära värdefakta som vi kan observera
- Dessa skulle då tillsammans utgöra det fundament på vilket all övrig kunskap i värdefrågor vilar

Alternativet till fundamentismen är koherentism:

- Enligt denna teori så startar vi med de åsikter som vi redan har och utgår från att vi är berättigade att hålla kvar vid dessa åsikter så länge de är koherenta
- Koherent åsikt: en åsikt som "hänger ihop" med ens övriga åsikter
- Åsikter är koherenta om de är logiskt förenliga med varandra, implicerar varandra, förklarar varandra eller utgör evidens för varandra

- En person har *goda skäl* för en åsikt *omm* den är *koherent* med hennes övriga åsikter
- Mer specifikt: En person har goda skäl att tro P (där P är en åsikt hon redan har eller en ny) *omm*

(1) P är *koherent* med hennes övriga åsikter,
och

(2) hennes åsiktsmängd skulle vara mindre koherent om hon *inte* hade åsikten att P

Ex: Min trosföreställning att Obama är USAs president är *berättigad* (jag har *goda skäl* för den):

- därför att den är *koherent* med mina övriga trosföreställningar, och
- därför att min uppsättning trosföreställningar skulle vara *mindre koherent* om jag *inte* hade denna trosföreställning
- Denna trosföreställning *förklarar* vissa andra trosföreställningar jag har (tex. att Obama svor presidenteden)
- Den får *evidens* av andra åsikter jag har (tex. att jag tror att det parti som Obama tillhör vann förra valet)

Om vi överför detta till värdeområdet:

- En persons värdeåsikt är *berättigad* (hon har goda skäl för den) *omm*

(1) den är *koherent* med (implicerar, förklarar, utgör evidens för, etc.) hennes övriga värdeåsikter,
och

(2) den bidrar till koherensen bland hennes mängd av värdeåsikter (dvs. gör denna mängd "mer sammanhängande")

Exempel:

- Lisas åsikt att det är moraliskt OK att göra abort är *implicerad* av vissa andra värdeåsikter som hon har (tex. att kvinnor själva bör få bestämma över sina egna kroppar)
- Den *förklarar* vissa andra värdeåsikter hon har (tex. att det är fel att bombhota abortkliniker)
- Den *utgör evidens* för vissa andra värdeåsikter hon har (t.ex. att hon inte gjorde ngt fel när hon gjorde abort förra året)

Argument mot koherentism:

- Det tycks vara svårt att avgöra när en mängd åsikter är mer koherent än en annan
- Om en åsiktsmängd är koherent verkar vara en fråga om *grader*
- Men hur kan "grad av koherens" *mätas*?

Annat arg. mot koherentism: Cirkelbevis?

- Anta att både åsikt P och åsikt Q är berättigade enligt koherentismen

Då är följande situation möjlig:

- Åsikt P är berättigad *därför* att den *ingår* i en koherent mängd åsikter där bl.a. Q *ingår*
- Och
- Åsikt Q är berättigad *därför* att den *ingår* i en koherent mängd åsikter där bl.a. P *ingår*

- Om P är berättigad *därför* att den implicerar, förklarar och utgör evidens för Q
- Och Q är berättigad *därför* att den implicerar, förklarar och utgör evidens för P
- Då finns det inget *oberoende stöd* för P och Q; P får stöd av Q och Q får stöd av P
- Detta skulle utgöra ett *cirkelbevis*!

- Ett möjligt svar på denna invändning utgår från den distinktion vi tidigare gjort mellan två olika tolkningar av "goda skäl"
Att ha goda skäl för en åsikt
- 1. = att det är *rationellt* att ha denna åsikt
- 2. = att ha ett *bevis* för åsikten
- Vi kanske inte kan *bevisa* P utifrån Q och sen Q utifrån P, men det kan ändå vara *rationellt* att tro både P och Q *utan bevis* (om både P och Q ingår i en koherent åsiktsmängd)

- **Ex:** Om "Det är fel att skada människor" ingår som en premiss i ett bevis för slutsatsen "Det är fel att tala osanning" så kan man inte samtidigt använda "Det är fel att tala osanning" som premiss i ett bevis för "Det är fel att skada människor"
- Det skulle, som Bergström uttrycker det, "suga musten ur minst ett av dessa 'bevis'"
- Men kanske kan det ändå vara rationellt för en person att tro båda dessa saker (*utan bevis*) för att de bidrar till koherensen av personens åsiktsmängd?

- Ett annat svar på invändningen utgår från en distinktion mellan *små* "elakartade" och *stora* "godartade" cirklar
- **Liten cirkel:** P ger stöd åt Q och Q ger stöd åt P
- **Stor cirkel:** P ger stöd åt Q, Q ger stöd åt R, R ger stöd åt S, S ger stöd åt T, T ger stöd åt U, osv. tills man till slut (ev. med väldigt många steg) kommer fram till någonting Z som ger stöd åt P

Induktiva bevis?

- Anta att du har en uppsättning partikulära värderingar: V1, V2, V3, osv.
- Anta vidare att du har dessa *oberoende av någon generell moralisk princip*
- Då skulle vi kanske kunna konstruera ett *induktivt bevis* för en *generell moralisk princip* (utan att förutsätta vad som skall bevisas)?
- Den generella princip som *bäst förklarar* V1, V2, V3, osv. är den som då blir bevisad

Ex:

1. V1: det är fel att plåga katter
2. V2: man bör inte slåss
3. V3: abort är moraliskt OK
4. V4: sadister är dåliga människor
5. V5: det är en plikt att tala sanning
6. V6, V7, V8, etc. etc.
7. Den generella moraliska princip som bäst förklarar all dessa värderingar är X
8. X är sann (el. vi har goda skäl att tro på X)